Prof. zw. dr hab. Hanna Komorowska
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny

Recenzja pracy doktorskiej mgr Anny Borkowskiej
Senior learners' in-class willingness to communicate in English

Dysertacja doktorska mgr Anny Borkowskiej *Senior learners' in-class willingness to communicate in English* dotyczy kwestii gotowości osób starszych wiekiem do komunikacji w toku opanowywania języka angielskiego w sytuacji klasowej. Praca liczy 280 stron tekstu, a składa się ze wstępu, streszczenia, pięciu rozdziałów, obszernej bibliografii, listy tabel, streszczenia w języku polskim i angielskim oraz 34 stron aneksów.

Dysertacja dotyczy zagadnienia o dużym znaczeniu z punktu widzenia lingwistów, pedagogów, psychologów i czynnych nauczycieli, dotyczy bowiem kwestii kształcenia ustawicznego, a więc zagadnienia silnie eksponowanego w polityce edukacyjnej wszystkich głównych instytucji europejskich. Co więcej - dotyczy problematyki kształcenia seniorów, co w obecnej sytuacji demograficznej wiąże się z potrzebami stale powiększającej się grupy. Dotyczy wreszcie kształcenia językowego w sytuacji, kiedy to zapotrzebowanie na naukę języka z wielu względów stale rośnie, czego dowodem procentowy udział kursów językowych w programach polskich Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Ze wszystkich tych powodów uważam podjęcie tego tematu przez Autorkę dysertacji za ważne i w pełni uzasadnione, szczególnie, że prac poświęconych tej problematyce jest wciąż niewiele, zaś temat został przez Autorkę doskonale opracowany, a wieloetapowe badanie - świetnie przeprowadzone i skrupulatnie zaprezentowane.

Wstęp prezentuje cel pracy, uzasadnia potrzebę podjęcia badań nad przedstawionym problemem oraz stanowi przewodnik po jej zawartości, rozdziały I, II i III składają się na część teoretyczną pracy, a rozdziały IV i V stanowią jej część empiryczną.

Rozdział I poświęcony został definicji, charakterystyce i sposobom funkcjonowania seniorów, zawiera przegląd literatury poświęconej temu zagadnieniu w ujęciu

psychologicznym i pedagogicznym, analizuje zmiany biologiczne zachodzące w organizmie seniora, prezentuje modele pracy mózgu osób w omawianej grupie wieku, omawia rolę dwujęzyczności i jej wpływ na funkcje poznawcze seniorów, nie pomija też problemu stereotypów i autostereotypów dotyczących osób starszych i ich możliwości edukacyjnych.

Rozdział II koncentruje się na problematyce opanowywania języków obcych w starszym wieku, Autorka prezentuje w nim koncepcję kształcenia ustawicznego, na tym tle omawia działania Uniwersytetów Trzeciego Wieku i funkcjonowanie w nich różnorakich kursów językowych, co prowadzi ją do zainteresowania się kwestią geragogiki, powiązań tej dyscypliny z językoznawstwem stosowanym i możliwości wyróżnienia subdyscypliny, jaką staje się geraglottodydaktyka. Analizuje też oczekiwania osób starszych jako uczących się wobec oferowanych im kursów językowych oraz wobec lektorów prowadzących te kursy.

Rozdział III zawiera szczegółową analizę pojęcia gotowości do komunikacji językowej, prezentuje jej modele, a także narzędzia umożliwiające pomiar tej zmiennej. Przedstawia też bardzo liczne badania nad tym zagadnieniem przeprowadzone w różnych kontekstach edukacyjnych Polski i świata, a grupuje je pod względem zastosowanej metodologii i omawia chronologicznie.

Rozdział IV to obszerny raport z badań prowadzonych przez Autorkę metodami ilościowymi i jakościowymi, w którym przedstawia ona cel swych pięcioetapowych badań empirycznych, ich organizację i zastosowane narzędzia badawcze, kolejno omawia też każdy z pięciu etapów badawczych i uzyskane w nich wyniki. Etapy badania dotyczą wszystkich najistotniejszych aspektów nauki języka w grupach seniorskich, a mianowicie roli motywacji, potrzeb komunikacyjnych seniorów, typów zadań i aktywności językowych, organizacji pracy w toku ćwiczeń interakcyjnych, roli kontaktów interpersonalnych w grupie językowej i roli lektora prowadzącego zajęcia. Co więcej, badania przeprowadzone zostały w różnorodnych grupach seniorskich w różnych lokalizacjach.

Rozdział V stanowi podsumowanie dysertacji; Autorka rekapituluje w nim wyniki, analizuje ograniczenia swego projektu, przedstawia wnioski pod adresem teorii i praktyki nauczania seniorów oraz formułuje postulaty pod adresem dalszych badań nad interesującym ją zagadnieniem.

W części teoretycznej Autorka wykazuje się:

- umiejętnością doboru interesującego, a zarazem ważnego społecznie tematu,
- bardzo dobrą znajomością licznych, w tym najnowszych prac językoznawczych, psychologicznych i glottodydaktycznych zajmujących się zagadnieniem uczenia się i nauczania języków obcych w grupach osób starszych wiekiem, a także
- umiejętnością starannej i klarownej analizy omawianych zagadnień i ich wątków.

Część teoretyczną uważam za niezwykle kompetentnie i starannie przygotowaną, które to cechy świadczą nie tylko o głębokiej wiedzy doktorantki, ale także o umiejętności grupowania, hierarchizowania i syntetyzowania skomplikowanych i wielowątkowych treści.

Przy tak wielu i tak mocnych - choć w skrócie wyrażonych - wyrazach uznania, chciałabym sformułować bardzo nieliczne zastrzeżenia, jakie mam w odniesieniu do tej części pracy, a dotyczą one trzech kwestii.

Pierwsza wiąże się z używaną terminologią: *willingness to communicate* w istocie odnosi się tylko do komunikacji ustnej, co pomija znaczne połacie problematyki komunikacji. Rozumiem, że Autorka posługuje się utartym zwrotem i używanym przez lingwistów niezwykle mało empatycznym akronimem WTC, ale kwestii zakresu warto było poświęcić obszerniejszy komentarz.

Druga dotyczy wewnętrznej struktury podrozdziałów. Otóż Autorka wielokrotnie umieszcza w obrębie podrozdziału tylko jedną numerowaną sekcję. Sam fakt dokonania podziału oznacza jednak, że z całości wyróżniamy przynajmniej dwa elementy, inaczej bowiem w istocie podział nie zaistniał, a działanie dzielenia nie ma sensu. W takich przypadkach należy albo usunąć numerowaną sekcję i poszerzyć tytuł całego, jednolitego podrozdziału, albo też wprowadzić dwie numerowane sekcje. W tak dobrej pracy szkoda już na etapie spisu treści niesłusznie sugerować brak logiki zasadniczych podziałów.

Trzecia z kolei kwestia, a w moim przekonaniu najistotniejsza dla przyszłej publikacji, której praca jest - w moim przekonaniu - warta, dotyczy prezentacji studiów teoretycznych i badań empirycznych na interesujący Autorkę temat, a prowadzonych przez badaczy polskich i zagranicznych. Prezentacja ta jest niezwykle szczegółowa i bardzo starannie przygotowana, brak mi jednak krytycznego oglądu i własnego punktu widzenia Autorki na ich metodologię i interpretację, brak nawet porównań pomiędzy poszczególnymi projektami – są one po prostu kolejno starannie streszczone. Podam tu cztery przykłady:

– w interpretacji badania Bopp i Verhaegen (2005) warto zwrócić uwagę na brak sensu i praktycznego znaczenia zadania, które jest niezwykle sztuczne i niekomunikacyjne, a zatem powoduje niską motywację i zrozumiale gorsze wyniki osób badanych, przywiązujących wagę do przydatności działań i ceniących kurczący się już czas,

- w prezentacji definicji warto skomentować niespójności sposobu definiowania *fluid intelligence* przez Cochrane et al. (2019), która to definicja implikuje, iż dla „recognising patterns" nie jest potrzebna jakakolwiek „previous knowledge",

- warto też odnieść się do uznania przez Derenowskiego (2021) deklaracji o względnej łatwości czytania w języku obcym w porównaniu z mówieniem i słuchaniem za skutek jakoby gramatyczno-tłumaczeniowej nauki języka seniorów w przeszłości (choć seniorzy mają około 60, a nie 160 lat), za to z pominięciem podstawowego czynnika braku presji czasu w realizacji zadań tej sprawności,

- trudno też pozostawić bez komentarza twierdzenie tego samego Autora, iż notowanie to tylko efekt wcześniejszej edukacji, choć strategia wsparcia słabnącego zapamiętywania materiału audytywnego środkami zarówno wizualnymi, jak i kinestetycznymi nie zasługuje na tak deprecjonującą interpretację.

Interpretacje własne Autorki – pojawiające się w odniesieniu do Jej własnych danych – są głębokie i logicznie uzasadnione, szkoda zatem, iż za mało krytycznie podchodzi do cudzych opinii.

W części empirycznej pracy Autorka wykazuje się licznymi umiejętnościami; widać w raporcie z badań:

- umiejętność jasnego formułowania celów poszczególnych etapów badań,
- umiejętność precyzyjnego formułowania pytań badawczych,
- umiejętność doboru, adaptacji i tworzenia narzędzi badawczych,
- umiejętność wykorzystania różnorodnych metod i technik badawczych,
- umiejętność logicznej, a zarazem precyzyjnej i klarownej prezentacji uzyskanych wyników i wreszcie
- umiejętność wnikliwej analizy i interpretacji danych.

Struktura raportu z badań własnych jest właściwa dla dysertacji doktorskich i w tej postaci nie mam do niej zastrzeżeń. Jednak w przypadku publikacji tekstu, którą gorąco popieram, warto dla szerszej publiczności przedstawić cele raportu nie w kategoryzacji metodologicznej

i celów poszczególnych etapów. Warto też ograniczyć szczegółowe werbalne prezentacje danych widocznych już w tabelach, a klarownie podsumować wyniki każdego etapu po zakończeniu omawiania jego liczbowych wyników. Uczyni to tekst znacznie bardziej przyjaznym czytelnikom, nie ujmując mu ciężaru gatunkowego.

Pracę zamyka bardzo obszerna i bardzo dobrze przygotowana bibliografia, na którą składa się około 400 pozycji oraz obfity zestaw aneksów zawierających narzędzia badawcze. Cała rozprawa doktorska jest starannie zredagowana, znajduję w niej bardzo niewielką liczbę drobnych usterek edytorskich (przykładowo podaję str. 48, 49, 52, 113, 122, 127).

Podsumowując, dysertacja została oparta na solidnej, starannie przygotowanej podbudowie teoretycznej, świadczącej o doskonałej orientacji Autorki w literaturze przedmiotu, zawiera raport z bardzo poprawnie i starannie przeprowadzonego, skomplikowanego metodologicznie badania empirycznego, przedstawia zestaw dobrze opracowanych wniosków i przemyślanych interpretacji uzyskanych wyników. Ogromne zalety pracy znacznie przeważają nad drobnymi niedostatkami wskazanymi przeze mnie powyżej, a większość moich uwag ma za zadanie umożliwienie Autorce jeszcze lepszego przygotowania tekstu do publikacji, na którą tekst ten w pełni zasługuje.

Podsumowując - stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa pod tytułem *Senior learners' in-class willingness to communicate in English* spełnia wszelkie wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Borkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. zw. dr hab. Hanna Komorowska

Warszawa 8.02.2022